

رمز موفقیت حضرت خدیجه علیها السلام

حجت الاسلام والمسلمین حسین احسانی فر*

اشاره

نگاه درس آموز به «برترین‌ها»، یکی از ویژگی‌های ذاتی انسان است. از این رو، خداوند در بسیاری از سوره‌های قرآن^۱ به صراحت یا کنایه، ده زن را به عنوان همسران برتر معرفی کرده و برای هر کدام خصلتی را به عنوان راز موفقیت ایشان بر شمرده است.^۲ یکی از این زنان بزرگ، حضرت خدیجه علیها السلام است. این بانوی والامقام، طبق روایت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله جزء چهار زن بزرگ تاریخ است که آنها را با عناوینی چون: «سَادَاتُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ؛ سرور زنان جهان»، «خَيْرُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ؛ بهترین زنان عالم»، «أَفْضَلُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ؛ بافضیلت‌ترین زنان دنیا و آخرت» و «أَفْضَلُ نِسَاءِ الْجَنَّةِ؛ برترین زنان بهشت» معرفی نموده است.

در این مجال، به برخی از رازهای موفقیت حضرت خدیجه علیها السلام اشاره می‌شود؛ امید است الگویی برای زنان مسلمان امروز باشد.

رازهای موفقیت حضرت خدیجه علیها السلام

۱. انتخاب همسر برتر

حضرت خدیجه علیها السلام، از تاجران و ثروتمندان معروف مکه بود که از اصالت خانوادگی ممتازی

* نویسنده و پژوهشگر.

۱. مثل سوره‌های: آل عمران، نساء، مریم، نور، تحریم، قصص، احزاب، ضحی و کوثر.
۲. ابن شهر آشوب، المناقب، ج ۳، ص ۱۰۳.
۳. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱۰، ص ۲۶۶.
۴. ابن عبدالبر، الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۸۲.
۵. قاضی نعمان مغربی، شرح الأخبار فی فضائل الائمه الأطهار علیهم السلام، ج ۳، ص ۶۴.
۶. شیخ صدوق، الخصال، ج ۱، ص ۲۰۵.

برخوردار بود. از این رو، خواستگارهای زیادی از میان متنفذان معروف و برخورداران از مال و مقام داشت؛ اما پاسخ او به این گونه خواستگاران منفی بود؛ چون خدیجه برای گزینش همسر، ملاک مقدسی داشت. او منتظر کسی بود که نه تنها در پیش بت‌ها سر خم نکرده باشد، بلکه از ایمان، صداقت، خُلق و خوی نیکو، امانت‌داری و اصالت خانوادگی ممتازی برخوردار باشد. خدیجه ملاک‌های مطلوب خویش را فقط در یک فرد می‌دید و او فرزند دوست قدیمی‌اش، یعنی آمنه بود.^۱ از این رو، خود به پیامبر ﷺ گفت: دوست دارم با تو ازدواج کنم؛ آنگاه انگیزه خود را چنین بیان کرد: «رَغِبْتُ فِيكَ لِقَرَابَتِكَ وَ سَطِيتِكَ فِي قَوْمِكَ وَ أَمَانَتِكَ وَ حُسْنِ خُلُقِكَ وَ صِدْقِ حَدِيثِكَ»^۲؛ به تو علاقه‌مند شدم؛ چون با من خویشاوندی و نزد قومت به شرافت و بزرگی منزلت، امانت‌داری، خلق نیکو، راستگویی و صداقت شهرت داری. «آن‌گاه اظهار داشت: اگر مرا به همسری می‌پذیری، برو به عمویت بگو بیاید تا من نیز عمویم ورقه‌بن نوفل را بگویم بیاید و صیغه عقدمان را بخواند.»^۳

دور شدم از این و آن با خودم آشنا شدم

آینه در حجاز بود عاشق مصطفی شدم^۴

یادمان باشد، این معیارهای مقدس در جامعه‌ای مطرح می‌شود که از یک سو، وحشی‌گری، فساد، غارت و جنایت در کنار ثروت، ملاک ارزش بود و از سوی دیگر، خدیجه در جمال و زیبایی و مال و ثروت و حسب و نسب، در برترین موقعیت قرار داشت؛ اما خود را به رنگ جماعت در نیاورد و تسلیم فرهنگ نادرست جاهلیت نشد. این است راز الگوبودن حضرت خدیجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

۲. عفت‌گرایی

حضرت خدیجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، زنی ثروتمند و تاجرپیشه، ولی عفیف و پاکدامن بود. سیره‌نویسان نوشته‌اند: خدیجه با شرافت‌ترین زنان قریش بود. او نه تنها از نظر مال و جمال بر دیگران برتری داشت، بلکه در دوران جاهلیت به جهت عفت و پاکدامنی، او را «طاهره و سیده و سرور زنان

۱. طبرسی، اعلام الوری، ص ۱۷.

۲. ابن‌کثیر، السیرة النبویة، ج ۱، ص ۲۶۳.

۳. قطب‌راوندی، الخرائج، ج ۱، ص ۱۳۹ - ۱۴۱.

4. <http://raoofeahlebeyt.ir/post/3134>.

قریش «می‌نامیدند»^۱

حضرت خدیجه علیها السلام ثابت کرد که زنان می‌توانند با پوشش کامل و پاکدامنی و حفظ ارزش‌های دینی فعالیت اجتماعی و تجاری داشته باشند و خود را از هرگونه ننگ و بدنامی حفظ کنند. حضرت ابوطالب علیه السلام، خدیجه را این‌گونه توصیف می‌کند: «إِنَّ خَدِيجَةَ أَمْرَأَةً كَامِلَةً مَيِّمَةٌ فَاضِلَةٌ تَخْشَى الْعَارَ وَتَحَدُّرُ الشَّنَاءِ؛^۲ قطعاً خدیجه، بانویی است کامل [از جهت عقل و فهم]، با خیر و برکت، دانا و زیننده، با شخصیت و آبرومند که ساحتش از هر ننگ و بدنامی به دور است.»

۳. ایثارگری

ایثارگری‌های حضرت خدیجه علیها السلام یکی از بزرگ‌ترین مؤلفه‌های رشد و پیشرفت اسلام بود؛ به‌گونه‌ای که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مَا نَفَعَنِي مَالٌ قَطُّ مِثْلَ مَا نَفَعَنِي مَالُ خَدِيجَةَ؛^۳ هرگز هیچ ثروتی همانند ثروت خدیجه به من سود نبخشید.» نیز فرمود: «ماندگاری و پیشرفت دین من به دو چیز وابسته است: یکی ثروت خدیجه علیها السلام، و دیگری شمشیر علی علیه السلام.»^۴ ایثارگری‌های حضرت خدیجه علیها السلام محدود به مال نبود؛ او جان خویش را نیز سپر بالای حضرت قرار داد. هنگامی که مشرکان با سنگ‌باران پیامبر صلی الله علیه و آله تا درب خانه‌اش او را دنبال کردند، خدیجه پا پیش گذاشت و آن‌چنان از حضرت دفاع کرد که جبرئیل بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد و گفت: «سلام خدا و مرا به خدیجه برسان.»^۵

مهم‌تر از ایثار، این بود که او مصداق بارز آیه ۲۶۲ بقره بود؛ چه آنکه تمام ایثارگری‌هایش بدون هیچ‌گونه منت و چشم‌داشتی بود. ایثارگری‌های خدیجه برای تبلیغ دین خدا، سرمشق زنان بسیاری در زمان خود و تاریخ اسلام گشت.^۶

۴. ولایت‌مداری

از مهم‌ترین رازهای موفقیت حضرت خدیجه علیها السلام، اطاعت‌پذیری و ولایت‌مداری اوست. همین

۱. محمدباقر کجوری، الخصائص الفاطمية، ج ۱، ص ۱۶۱.

۲. احمدبن عبدالله بکری، الأنوار، ص ۳۰۷.

۳. طوسی، امالی، ص ۴۶۷.

۴. غالب سیلاوی، الأنوار الساطعة، ص ۱۶۳.

۵. ابن عبدالبر، الإستيعاب، ج ۴، ص ۱۱.

۶. ابن اثیر، اسد الغابة، ج ۶، ص ۱۱۵.

ویژگی، موجب شد که پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ همه جا از او به نیکی یاد کند و هیچ‌یک از همسران و بلکه هیچ‌کسی را با او قابل مقایسه نداند و بگوید: «به خدا سوگند! هرگز همسری بهتر از خدیجه نداشتیم. او زمانی به من ایمان آورد که مردم کافر بودند و زمانی اموالش را در اختیار من گذاشت که مردم همه از من بریده بودند.»^۱ و یا فرمود: «خدیجه وقتی به من پیوست که همه از من دور می‌شدند. او در راه اسلام، هرگز مرا تنها نگذاشت و همواره از من حمایت نمود. خدا او را رحمت کند که بانوی پُربرکتی بود.»^۲

۵. احترام

موقعیت برتر مالی، اجتماعی و حتی علمی همسر، باید وسیله‌ای برای هدف زندگی مشترک و ایجاد آرامش و امنیت خانواده شود؛ نه وسیله‌ای برای برتری جویی. حضرت خدیجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا با وجود داشتن اموال فراوان و موقعیت اجتماعی ویژه، در برخورد با رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، کوچک‌ترین رفتاری که نشانی از اظهار برتری داشته باشد، از خود بروز نداد. او از آغازین لحظه بعد از عقد، با این ادبیات همسرش را مخاطب قرار می‌دهد: «إِلَيَّ بَيْتِكَ فَبَيْتِي بَيْتِكَ وَ أَنَا جَارِيَّتُكَ»^۳ به خانه خودتان وارد شوید. خانه من، خانه شماست و من کنیز شما هستم.» بنابراین، موقعیت مالی و اجتماعی زن هیچ‌گاه نباید سبب برتری جویی بر شوهر شود؛ بلکه خانم‌ها باید موقعیت مالی و اجتماعی را در خدمت پیشرفت و رشد خانواده قرار دهند.

۶. همکاری

حضرت خدیجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، تمام سعی و توان خود را به کار می‌برد، تا امور منزل را مطابق میل و خواسته همسرش اداره کند؛ در این مورد، حتی به عواطفش توجه ویژه داشت. چون همسرش به عبادت علاقه داشت، چنان رفتار می‌کرد که او بتواند به راحتی به هدفش برسد. ابن ابی‌الحدید می‌نویسد: «پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا زمان بعثت هر سال یک ماه در غار حراء به عبادت می‌پرداخت. گاهی حضرت خدیجه نیز با حضرت همراهی می‌کرد. یک سال که به اتفاق خدیجه و علی بن ابی‌طالب در غار

۱. محدث اربلی، کشف الغمّة، ج ۱، ص ۵۱۲.

۲. ابن اثیر، اسد الغابة، ج ۵، ص ۴۳۸.

۳. قطب راوندی، الخرائج، ج ۱، ص ۱۳۸ و ۱۴۱.

بود، جبرئیل فرمان رسالت را برای آن حضرت آورد.^۱ آن بانوی بزرگوار، گاهی در غار حرا برای حضرت غذا می‌برد. یک بار پیش از آنکه خدیجه به غار برسد، جبرئیل زودتر خدمت رسول خدا سَلَّمَ رسید و گفت: خدیجه با آب و غذا دارد به سوی شما می‌آید؛ «فَإِذَا هِيَ أَنْتَكَ فَأَقْرَأُ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا وَمِنِّي»؛^۲ وقتی رسید، سلام پروردگارش و مرا به او برسان.^۳ سفره دل برای من باز کن، آیه ای بخوان

حرف بزن که محرم زمزمه حرا شدم^۴

آری، اگر زن مسلمان همکار و همراه همسرش باشد و بکوشد تا رضایت خاطر شوهر را فراهم آورد، کانون خانواده به محیطی امن و آرام برای رسیدن به سعادت و خوشبختی تبدیل خواهد شد.

۷. ابراز محبت

یکی از نمونه‌های بارز شوهرداری حضرت خدیجه سَلَّمَ، ابراز محبت به همسر گرامی خویش بود. حضرت خدیجه سَلَّمَ هنگامی که پیامبر سَلَّمَ از سفر برگشت، با اشعاری به این مضمون از او استقبال می‌کند: «اگر تمام نعمت‌های دنیا و سلطنت‌های پادشاهان را داشته باشم، در نظر من به اندازه بال پشه‌ای ارزش ندارد؛ زمانی که چشم من به چشم تو نیفتد.»^۵ گاهی نیز احساساتش را با این بیان ابراز می‌کرد: «يَا سَيِّدِي يَا قُوَّةَ عَيْنِي وَاللَّهِ أَنْتَ حَبِيبِي وَأَعَزُّ عِنْدِي مِنَ الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَالْأَقَارِبِ»؛^۶ ای سرور و نور چشمم! به خدا سوگند که تو محبوب منی! همه مال و قوم و خویشانم فدای تو باد! تو از همه اینها پیش من عزیزتری!»^۷ پشت سرت من و علی قامت عشق بسته‌ایم

تو همه مقتدا شدی من همه اقتدا شدم^۸

۱. ابن‌ابی‌الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱۳، ص ۲۰۸.

۲. محدث اربلی، کشف الغمّة، ج ۱، ص ۵۰۸.

۳. <http://raoofeahlebeyt.ir/post/3134>.

۴. احمدبن‌عبدالله بکری، الأنوار، ص ۳۰۱.

۵. همان، ص ۲۹۴.

۶. شعر از شاعر معاصر، سید حمیدرضا برقی است. (به نقل از: وبگاه خبرگزاری فارس، ۱۳۹۵/۳/۲۷)

۸. بیان غیرمستقیم خواسته‌ها

بدون شک، هر زنی از شوهر خویش توقعاتی دارد؛ اما خدیجه هیچ‌گاه خواسته‌های شخصی خود را مستقیم بیان نمی‌کرد؛ به‌طور مثال، خدیجه علیها‌السلام وصیت‌های خود را در قالب یک گفت‌وگوی صمیمانه مطرح می‌کند و بعد می‌گوید: «ای رسول خدا! می‌خواهم خواسته‌ای را توسط دخترم فاطمه علیها‌السلام به شما برسانم و شرم دارم آن را مستقیم بازگو کنم.» پیامبر از اتاق بیرون رفت. خدیجه علیها‌السلام به دخترش فاطمه علیها‌السلام گفت: «عزیزم! به بابا بگو: دوست دارم مرا در لباسی که هنگام نزول وحی به تن داشتی، کفتم کنی و خودت مرا در قبر بگذاری.»

جبرئیل بعد از فوت خدیجه، درحالی‌که کفنی از بهشت همراه داشت، نازل شد و عرض کرد: «ای رسول خدا! خداوند به تو سلام می‌رساند و می‌فرماید: خدیجه اموالش را در راه ما هزینه کرد و ما سزاوارتریم که کفنش را به عهده بگیریم.»^۱

۱. محمد مهدی حایری، شجره طوبی، ج ۲، ص ۲۳۵.